

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 3, 2013 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 658:69:517

С. М. Баранцева,
к. е. н., доцент, доцент кафедри прикладної економіки,
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м. Донецьк

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ БУДІВЕЛЬНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ НА СТАДІЯХ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ

У статті розглянута декомпозиція елементів управління внутрішнім середовищем. Запропоноване визначення стадій життєвого циклу будівельного підприємства на основі розрахунку коефіцієнта прибутковості акціонерного капіталу. Такий підхід дозволяє управляти внутрішнім середовищем підприємства, як в поточний період часу, так і в перспективі, створюючи превентивні механізми впливу.

The article considers the decomposition controls the internal environment. The proposed definition of life-cycle stages of construction companies on the basis of the calculation of return on capital. Such approach allows to control the internal environment of the enterprise, as in the current time period and in the future, creating preventive mechanisms of influence

Ключові слова: будівельне підприємство, стадії, життєвий цикл, управління.

Keywords: construction enterprise, stage of life cycle management.

Постановка проблеми. Наявність високої динаміки зміни умов функціонування будівельного підприємства, відсутність чітких механізмів управління підприємством по фазах життєвого циклу, збільшення присутності на вітчизняному ринку великих транснаціональних компаній, облік інших факторів зумовлюють виникнення комплексу проблем управління будівельним підприємством, як у теперішньому, так і в перспективі.

Оскільки швидкість, з якою відбуваються зміни, важко формалізується і вимірюється, слід постійно відстежувати ці зміни, прогнозувати моменти і ймовірність їх появи. Проте для розуміння суті значних поворотів та здійснення переходу від одного життєвого циклу управління до іншого, більш відповідного, досконалого, прогресивного, будівельне підприємство повинне володіти ситуацією як єдиним цілим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема управління підприємствами будівельної сфери за стадіями життєвого циклу присвячені праці таких дослідників як С.І.Абрамов, В.І.Бусов, Х.М.Гумба, П.Г.Грабовий, Г.М.Загідулліна, Б.В.Зотов, А.В.Карасьов, М.І.Каменецький, І.Г.Лукманова, Н.А.Моїсеєнко, В.Я.Осташко, Ю.П.Панібратов, М.Л.Разу, Л.Н.Чернишов, Н.Ю.Яськова та ін. У ой же час, незважаючи на велику кількість різноманітних наукових робіт, проведені в даній області дослідження мають дещо обмежений і умовний характер в силу того, що переважна кількість будівельних підприємств досі не є публічно відкриті з вільним зверненням акціонерного капіталу на фондових ринках. А посилення конкуренції вимагає застосування для вітчизняних будівельних підприємств підходу до управління, що відповідає загальносвітовим тенденціям. Внаслідок цього ряд теоретичних і методологічних проблем управління є актуальним і вимагає додаткового дослідження.

Мета дослідження полягає у визначенні стадій життєвого циклу будівельного підприємства, яке допоможе управляти внутрішнім середовищем підприємства на стадіях життєвого циклу.

Виклад основного матеріалу. Сучасне управління будівельним підприємством припускає пошук комплексних рішень всіх завдань, що стоять перед керівництвом. Форми застосування того чи іншого підходу до управління підприємством залежать від стану галузі в цілому і ступеня розвитку конкретного будівельного підприємства. Очевидно, що обравши певний інструмент управління, будівельне підприємство здатне вирішувати поставлену задачу, необхідно враховувати і те, на якій стадії знаходяться процеси, якими необхідно буде управляти, масштаби заходів за конкретними напрямками, певні характеристики виконуваної роботи та інше.

Основна умова ефективного функціонування будівельного підприємства це дотримання принципу збалансованості між двома областями управління - зовнішнім і внутрішнім середовищем. Зовнішнє середовище знаходиться за межами впливу будівельного підприємства, можливим є лише врахування впливу оточуючих факторів на його діяльність. У певних випадках існують обмежені механізми впливу на зовнішнє середовище у будівельного підприємства. Тому управління підприємством слід зрівнювати зі ступенем адекватності ринку [2].

Перш за все нам необхідно розглянути декомпозицію елементів управління внутрішнім середовищем.

Для цього розглянемо, які фактори змінюються в першу чергу, і яка їхня структура і тенденція (напрямок руху) на конкретній стадії життєвого циклу.

Істотний внесок у визначення системного ефекту діяльності підприємства як однієї з найважливіших концепцій корпоративного управління разом з розвитком процесів диверсифікації вніс І. Ансофф [2]. Їм було запропоновано підхід до вимірювання синергізму за допомогою розрахунку коефіцієнта повернення інвестицій на певному часовому відрізу:

$$K_{III} = (D_m - O_m) / I_m, \quad (1)$$

де $D_m = V_d I_i$ - щорічний вартісний обсяг реалізації продукції будівельного підприємства; $O_m = V_i O_i$ - операційні витрати підприємства (трудові ресурси, матеріали, накладні та адміністративні витрати, амортизація), що обчислюються у вартісному виразі; $I_m = Y_i I_i$ - інвестиції в розробку товару, інструментальну оснастку, обладнання, оборотні фонди, організацію мережі розподілу продукції і т.д.

Запропонувавши такий розрахунок, автор вважає, що на стадіях росту і зрілості об'єм реалізації продукції (D_m), операційні витрати (O_m) і інвестиції в розробку товару (I_m) повинні збільшуватись, на стадії стагнації повинна встановлюватися рівновага цих показників, а вже починаючи зі стадії спаду показники зменшуються, що свідчить про рух підприємства до кризи, про що свідчить стрімке падіння коефіцієнта повернення інвестицій.

Розглянувши розрахунок коефіцієнта повернення інвестицій можна побачити, що використовуючи математичний вираз І. Ансоффа, в динаміці напрям зміни фактичного значення коефіцієнта повернення інвестицій (K_{III})^Ф до базисного (K_{III})^Б буде визначено, тільки якщо нам буде відомий напрямок зміни ефективної діяльності будівельного підприємства [2].

Таким чином, стає очевидним, що коефіцієнт повернення інвестицій більш доцільно використовувати для інвестиційного проекту. Діяльність будівельного підприємства можна розглядати як сукупність інвестиційних проектів на різних стадіях життєвого циклу. Але, більш доцільним, для визначення стадій життєвого

циклу будівельного підприємства, буде використання більшого набору показників, які дають нам повнішу картину фінансового стану підприємства та дозволяють виявити тенденції погіршення або поліпшення стану економіки підприємства, а саме використовувати коефіцієнт прибутковості акціонерного капіталу (НПАк).

Головною перевагою використання коефіцієнта прибутковості акціонерного капіталу є те, що при його використанні в розгорнутому вигляді (Дюпонівське розкладання), стає можливим впровадження інших ключових точок – коефіцієнтів, за якими можна точніше і обґрунтованіше визначити стадію життєвого циклу підприємства [1, с. 2 -8].

Норма прибутку на акціонерний капітал є основним фінансовим показником, що характеризує ефективність роботи підприємства, а саме - прибутковість акціонерного капіталу (рентабельність акціонерного капіталу)[3, с. 502]:

$$НПАк = \frac{ЧП}{АК}, \quad (2)$$

де ЧП - чистий прибуток (після сплати податків); АК - акціонерний капітал (власні засоби).

НПАк показує, скільки прибутку формує одна грошова одиниця вкладених власником засобів - рівень оборотності капіталу.

При аналізі рентабельності власного капіталу слід виявити тенденції в кількісній зміні складових власного капіталу: статутного капіталу, резервного капіталу, додаткового капіталу, чистого прибутку і резервів. Так само слід порівняти величину чистих активів і статутного капіталу. Чисті активи - активи, очищені від зобов'язань, чи іншими словами – це реальний власний капітал. Так, якщо чисті активи менше статутного капіталу, то статутний капітал підприємства повинен зменшити до фактичної величини чистих активів; в разі, коли величина чистих активів менше мінімально встановленої законодавством величини статутного капіталу, підприємство підлягає ліквідації. В якості інвестованого капіталу можна розглядати не тільки капітал власників, а й довгострокові зобов'язання організації [4, с. 82-86]. При цьому підході мається на увазі, що підприємство може розпоряджатися довгостроковими зобов'язаннями так само, як і власним капіталом в силу довготривалого характеру першого.

Для того, щоб визначити, що впливає на НПАк, за рахунок чого може зрости або зменшитися цей показник, необхідно зробити так зване фінансове розкладання і представити НПАк як добуток трьох співмножників [5, с. 38 - 41]:

$$НПАк = \frac{ЧП}{В} \times \frac{В}{А} \times \frac{А}{АК}, \quad (3)$$

де В - виручка від реалізації продукції (доход від продажів); А - вартість активів підприємства.

З цього розкладання можна побачити, що основними факторами впливу на динаміку норми прибутку на акціонерний капітал є виручка, собівартість, затрати на виробництво і реалізацію продукції, податки.

Саме це розкладання називається дюпонівською системою фінансового контролю або дюпонівським розкладанням. Використання цього підходу до аналізу стану підприємства дозволяє за допомогою кожного з трьох коефіцієнтів оцінити наступні фактори:

- прибутковість (рентабельність) продукції;
- ефективність використання активів підприємства;
- участь власного капіталу у фінансуванні активів підприємства.

Рівень і динаміка показника прибутковості продукції (ЧП/В) залежить від рівня цін на продукцію, кількості проданої продукції, витрат на виробництво і реалізацію продукції (у тому числі % за кредити), системи оподаткування, тобто усіх факторів, що впливають на прибуток [6, с. 212 - 232].

Зростаюча динаміка цього коефіцієнта свідчить про те, що:

- підприємство підтримує відповідний рівень цін на продукцію, яка є конкурентоздатною в даних умовах;
- підприємство контролює рівень витрат, тому що зниження витрат на виробництво одиниці продукції підвищує прибутковість.

При аналізі показника прибутковості продукції в чисельнику формули можна розглянути кілька видів прибутку. Так, коли береться відношення прибутку від продажу до обсягів виручки, то ми отримуємо "чистоту аналітичного експерименту", яка полягає в тому, що на даний показник не повинні впливати елементи, не пов'язані з реалізацією, наприклад, інші доходи та витрати. Даний показник дозволяє оцінити ефективність управління реалізацією в процесі основної діяльності.

При розгляді відношення валового прибутку до виручки ми оцінюємо частку кожної гривні, отриманої від реалізації продукції, яка може бути спрямована на покриття комерційних і управлінських витрат.

Відношення прибутку до оподаткування до виручки дозволяє виявити вплив позареалізаційних і операційних факторів. Чим сильніше вплив операційних і позареалізаційних доходів і витрат, тим, відповідно, нижча "якість" кінцевого фінансового результату діяльності організації. Відношення прибутку від звичайної діяльності дозволяє виявити вплив податкового фактора.

І, нарешті, відношення чистого прибутку до виручки є кінцевим показником у системі показників рентабельності продажу і відображає вплив всієї сукупності доходів і витрат [6, с. 212 - 232].

Оборотність активів (В/А) характеризує ефективність їхнього використання і показує, скільки разів за період відбувається повний цикл виробництва і обігу, що приносить прибуток [6, с. 184 - 192].

Величина коефіцієнта залежить від особливостей технологічного процесу. Чим більше показник, тим більше продукції приносить кожна одиниця вкладених коштів, більш ефективно використовуються активи, застосовується більш ефективне обладнання, більш раціональна структура активів.

Динаміка коефіцієнта оборотності активів впливає на прибуток таким чином: коефіцієнт оборотності активів показує інтенсивність використання активів. Він відображає скільки разів за період відбувся повний цикл виробництва і оборотності, який приносить прибуток. Тобто, чим швидше відбудеться повний цикл виробництва, тим швидше товар (послуга) потрапить на ринок, тим швидше підприємство отримає прибуток від реалізації. Таким чином коефіцієнт оборотності має бути направленим до максимуму [6, с. 192 - 201].

Відношення величини активів до акціонерного капіталу (А/АК) характеризує структуру капіталу - співвідношення власних і позикових засобів, що є показником залежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування. Граничним рівнем вважається значення коефіцієнта менше двох, тобто власні засоби повинні складати не менш половини всього майна. У цьому випадку ризик кредиторів зведений до мінімуму: продавши половину майна, сформовану за рахунок власних коштів, підприємство зможе погасити свої боргові зобов'язання, навіть якщо друга половина, у яку вкладені позикові засоби, з якоїсь причини знецінена. Перевищення суми заборгованості над величиною власних засобів (коли коефіцієнт більше двох) говорить про слабку фінансову стійкість підприємства [6, с. 344 - 348].

Не меншу значимість при аналізі рентабельності грають показники рентабельності витрат. Так, доцільно проаналізувати відношення витрат від звичайної діяльності до виручки від продажу. Під витратами від звичайної діяльності розуміється сукупна величина собівартості вироблених товарів, робіт і послуг, управлінських і комерційних витрат.

Для більш детального аналізу рекомендується розглянути наступні показники: відношення собівартості до виручки, відношення управлінських витрат до виручки і відношення комерційних витрат до виручки, на основі чого робляться висновки про ефективність управління витратами. Збільшення показників рентабельності витрат може сигналізувати про проблеми з контролем витрат.

Розрахунок показників прибутковості продукції (ЧП/В), оборотності активів (В/А) і заборгованості (А/АК) у рамках розрахунку норми прибутку на акціонерний капітал дозволяє виявити стадію життєвого циклу будівельного підприємства. Створивши адекватний механізм управління будівельним підприємством відповідно до його конкретної стадії життєвого циклу, можливою стає підтримка певного заданого рівня коефіцієнта прибутковості капіталу і його тенденцій [6].

Кожна конкретна стадія життєвого циклу будівельного підприємства характеризується індивідуальним станом, динамікою, значенням сукупності показників Дюпонівського розкладання.

Визначення стадій життєвого циклу підприємства на основі розрахунку норми прибутку на акціонерний капітал та його складових зображено у таблиці 1.

Відповідно до запропонованого методу визначення стадій життєвого циклу підприємства стадії зростання і зрілості супроводжується підвищенням коефіцієнта прибутковості продукції, який свідчить про те, що підприємство підтримує відповідний рівень цін на продукцію, яка є конкурентоспроможною в даних умовах; підприємство контролює рівень витрат, тому що зниження витрат на виробництво одиниці продукції підвищує прибутковість, в той же час у фазі спаду зростання прибутковості продукції сигналізує про падіння ефективності функціонування підприємства.

Научно представлено, що характер одного і того ж показника в різних стадіях життєвого циклу полярно протилежний, а їх сукупність від однієї стадії до іншої не ідентична.

Таблиця 1.
Визначення стадій життєвого циклу підприємства на основі моделі Дюпона

	Стадії життєвого циклу підприємства				
	Ріст	Зрілість	Стабільність	Спад	Криза
Параметри порівняння	$НПак^{\epsilon} < НПак^{\phi}$	$НПак^{\epsilon} < НПак^{\phi}$	$НПак^{\epsilon} = НПак^{\phi}$	$НПак^{\epsilon} > НПак^{\phi}$	$НПак^{\epsilon} > НПак^{\phi}$
Оцінки розвитку	$(ЧП/В)^{\epsilon} < (ЧП/В)^{\phi}$	$(ЧП/В)^{\epsilon} < (ЧП/В)^{\phi}$	-	-	-
	$(В/А)^{\epsilon} < (В/А)^{\phi}$	-	-	-	-
	$(А/АК)^{\epsilon} < (А/АК)^{\phi}$	-	-	-	-
Оцінки відсутності розвитку	-	-	$(ЧП/В)^{\epsilon} = (ЧП/В)^{\phi}$	$(ЧП/В)^{\epsilon} \geq (ЧП/В)^{\phi}$	-
	-	$(В/А)^{\epsilon} < (В/А)^{\phi}$	$(В/А)^{\epsilon} = (В/А)^{\phi}$	-	-
	-	$(А/АК)^{\epsilon} < (А/АК)^{\phi}$	$(А/АК)^{\epsilon} = (А/АК)^{\phi}$	-	-
Оцінки ризику втрати конкурентоспроможності	-	-	-	-	$(ЧП/В)^{\epsilon} > (ЧП/В)^{\phi}$
	-	-	-	$(В/А)^{\epsilon} > (В/А)^{\phi}$	$(В/А)^{\epsilon} > (В/А)^{\phi}$
	-	-	-	$(А/АК)^{\epsilon} < (А/АК)^{\phi}$	$(А/АК)^{\epsilon} \geq (А/АК)^{\phi}$

Такий підхід дозволяє управляти внутрішнім середовищем підприємства, як в поточний період часу, так і в перспективі, створюючи превентивні механізми впливу.

Дана методика дозволяє визначити теперішню стадію життєвого циклу, проте не дозволяє спрогнозувати життєвий цикл підприємства у майбутньому.

Однією з основних задач аналізу життєвого циклу є зниження неминучої невизначеності, пов'язаної з прийняттям рішень, орієнтованих у майбутнє. При такому підході аналіз життєвого циклу може використовуватися як інструмент обґрунтування короткострокових і довгострокових економічних рішень, доцільності інвестицій, як спосіб прогнозування майбутніх результатів діяльності підприємства [80].

Ще раз підкреслимо, що будь-яке підприємство має індивідуальні специфічні особливості, розвиток будь-якого підприємства представляє собою багатофакторний і багатокомпонентний процес і те, що може бути властивим одному підприємству, може бути непридатним іншому.

Висновки. Таким чином, узагальнюючи все вище сказане, ми можемо прийти до висновку, що економічна сутність запропонованого механізму заключається у наступному. Заздалегідь не фіксується увага на певних шаблонних показниках, а приймаються до розрахунку за пріоритетом ті з них, які сигналізують про актуальність заходів з управління на конкретній стадії життєвого циклу. В розрахунках необхідно мінімізувати дію людського чинника та наявність суб'єктивних оцінок.

В основу розрахунку включені внутрішні (керовані) фактори, тобто ті, які ідентифікуємо у відповідність зі стадією життєвого циклу підприємства. Саме на ці фактори слід впливати з метою управління стадією життєвого циклу. А зовнішні фактори ми можемо лише враховувати, а не управляти ними.

Дана методика дозволяє визначити як теперішню стадію життєвого циклу, так і спрогнозувати життєвий цикл підприємства у майбутньому. Такий підхід дозволяє управляти внутрішнім середовищем підприємства, як в поточний період часу, так і в перспективі, створюючи відповідні механізми впливу.

Література.

1. Агапова Т. Я. Системно-экономическая логика построения системы показателей оценки деятельности предприятия / Т. Я. Агапова, К. Я. Осипова // Экономический анализ. - 2005. - №7 (40). - С. 2 - 8.
2. Анипченко М.А. Совершенствование системы оценки эффективности управления на разных фазах жизненного цикла строительного предприятия : Дис. канд. экон. наук: 08.00.05. - М., 2006. – 171 с.
3. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н.Азрилияна. - 5-е изд. Доп. и перераб. — М.: Институт новой экономики, 2002. - 1280 с.
4. Бурков В.Н. Модели и методы управления организационными системами / В.Н. Бурков, Ириков В.А. - М: Наука, 1994.
5. Лисицына Е.В. Статистический подход к коэффициентному методу в финансовом экспресс-анализе предприятия / Е.В. Лисицына // Менеджмент в России и за рубежом. -2001. -№ 1.- С. 38 - 41.
6. Макаров В.Л., Христолюбова Н.Е., Яковенко Е.Г. Справочник экономического инструментария. - М.: ЗАО Издательство «Эконномика», 2003.- 515 с.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2013 р.

